

Legea de prevenire și combatere a antițigănistului. Calea punitivă este calea superficială

Legea nr. 2/2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului a fost publicată în Monitorul Oficial la 5 ianuarie 2021. Deși depunerea proiectului de lege fusese anunțată din prima zi (7 septembrie 2019) de presă, acesta nu a determinat o dezbateră publică de anvergură firească pentru o lege organică cu importante consecințe sociale.¹ Nici Parlamentul nu a adâncit problematica acestei legi. Senatul a adoptat proiectul prin depășirea termenului de dezbateră, la 2 decembrie 2019, iar în Camera Deputaților nu a existat niciun vot împotriva care să sugereze o înfruntare de argumente.² Următoarea analiză are în vedere acest context „sărac” al dezbaterii din jurul proiectului, motiv pentru care se oprește asupra unui ansamblu de elemente: argumentele proiectului, pozițiile oficiale în ce-l privește, comparația cu actele normative cu care se intersectează, problematica pe care o ridică legea, o dată adoptată.

1. Expunerea de motive

Expunerea de motive a proiectului care a devenit între timp Legea nr. 2/2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului, semnată de Daniel Vasile și Petre-Florin Manole, se deschide cu o incursiune asupra temei rasismului („care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane”) și consecința, „inegalitatea sistematică de drepturi”.³ Este prezentată în câteva date situația populației romi în Europa : 70% dintre aceștia trăiesc în sărăcie ; doar 20% dintre copiii romi sunt înscriși la școala primară ; sunt cei mai puțin angajați, au durata de viață cea mai scurtă, sunt cei mai dependenți de ajutoare sociale. Ca explicație a situației este invocat un raport al organizației Amnesty International: cauzele acestor stări de fapt sunt prejudecățile, secolele de acte individuale și societale de discriminare. Cel mai eficient mod de combatere a rasismului ar fi sancționarea manifestărilor sale ca infracțiuni grave.

Antițigănistul este definit ca formă specifică de rasism împotriva romilor, constând în „ostilitatea, prejudecata sau rasismul direcționate către romi”. În sensul avut în

* Prof. univ. Universitatea de Vest, Timișoara
E-mail: editor.csi@gmail.com
Manuscris primit la 25 noiembrie 2020.

- 1 Vezi printre altele Octavia Constantinescu, „Proiect: pedeapsa cu închisoarea pentru românii care promovează doctrina, antițigănistă”, *Newsweek*, 7 septembrie 2019 - <https://newsweek.ro/politica/proiect-pedeapsa-cu-inchisoarea-pentru-u-romanii-za-za-doctrina-antitiganesti>. Proiectul fusese înregistrat la Senat la 4 septembrie 2019.
- 2 Rezultatul votului: pentru=244, contra=1, abțineri=20, nu au votat=8 (http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?idp=18249).
- 3 Proiectul de lege a primit în momentul depunerii susținerea a încă 25 de deputați.

vedere de inițiatori, antițigănistul nu se reduce la atitudinea anti-romă, la exprimarea stereotipurilor în sfera publică ori la discursul de ură, ci și la un spectru mult mai larg de practici discriminatorii, „inclusiv multe manifestări implicite sau ascunse”. Termenul acoperă nu doar „ceea ce se spune” ci și, „ceea ce se face și la ceea ce nu se face”.

Expunerea de motive invocă definiția de lucru a antițigănistului și indică categoriile: antițigănist individual, antițigănist instituționalizat, antițigănist instituționalizat personal. Sunt definite noțiunile specifice ale proiectului de lege (organizație cu caracter antițigănist, simboluri antițigănistice, materiale antițigănistice) și se justifică introducerea unei norme specifice de combatere a antițigănistului prin (a) ineficiența actualului cadru normativ cu rol disuasiv și (b) contribuția la sistemul mai larg de combatere a intoleranței, discriminării, rasismului și xenofobiei.

Autorii fac o trecere în revistă a cinci perioade din istoria rasismului față de romi pe teritoriul României cu rolul de a sublinia cât de adânci sunt urmele secolelor de marginalizare și în oglindă, implicațiile acestei istorii asupra statutului romilor

Inițiatorii au adăugat la materialul lor o rezoluție a Parlamentului European (Rezoluția PE din 25 octombrie 2017 referitoare la aspecte legate de drepturile fundamentale în ceea ce privește integrarea romilor în UE: combaterea atitudinilor negative față de romi⁴) și o listă de conflicte interetnice (perioada 24 decembrie 1989- anul 1996 inclusiv) care au avut victime romi.⁵ Rezoluția este importantă pentru dezbaterea actualei legi și pentru că ea oferă o perspectivă „europeană” asupra problemicii romilor pe Continent și, în particular, asupra raportului dintre măsurile pro-active și cele punitive în asigurarea egalității dintre romi și neromi.

2. Avize și puncte de vedere. Observații

Camera Deputaților a primit avize asupra proiectului de lege de la Consiliul Legislativ, Consiliul Economic și Social, mai multe comisii parlamentare și punctul de vedere al Guvernului.

La 11.08.2019, Consiliul Legislativ a avizat favorabil proiectul, a făcut câteva sugestii de natură tehnică, însă a adăugat observații relevante și pentru conținut. El a constatat că textul primit este structurat identic cu Legea nr. 157/2018 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, iar noțiunea de „antițigănist” este similară cu cea de „antisemitism”.⁶ Consiliul a remarcat existența unor reglementări paralele cu

4 Vezi pentru accesul online la Rezoluție și <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0413&from=ES>.

5 Nu este clar de ce autorii au inclus în această serie referiri la confruntări între grupuri de romi sau la trimiterea în judecată a unui inculpat rom pentru vătămarea corporală gravă.

6 Este vorba despre același text în care a fost schimbat termenul „antisemitism” cu cel de „antițigănist” la care s-au adăugat sau scos câteva cuvinte – neori cu implicații semnificative. Expunerea de motive a proiectului de lege privind combaterea antisemitismului a avut ca principale argumente istoria antisemită în România, propagarea ideilor antisemite în ciuda prevederilor de până în anul 2018 de combatere a lor, îngrijorarea în ce le privește la nivel european, relevanța pentru lupta mai generală împotriva intoleranței și rasismului. La momentul adoptării legii se comemora trecerea a 80 de ani de la adoptarea de către România a legilor rasiale și antisemite. Se ridică întrebarea de ce inițiatorii Legii împotriva antițigănistului au urmat formula neobișnuită de a copia un alt act normativ. Este posibilă următoarea inferență: dacă a fost adoptată legea de combatere a antisemitismului,

cele ale OUG nr. 31/2002. Avizul cere să fie avute în vedere aspectele de mai sus în condițiile în care Legea 24/2000 stabilește obligația de a nu fi introduse reglementări care se regăsesc în alte acte normative.

Consiliul Economic și Social a dat aviz nefavorabil, cu argumentul că proiectul de lege creează o discriminare pozitivă, o suprareglementare (având în vedere existența OG nr. 137/2000) și folosirea în actul normativ a unor termeni cu caracter peiorativ.

Comisia pentru apărare, ordine publică și siguranță națională a avizat negativ proiectul, cu unanimitate de voturi, fără o analiză a prevederilor. Comisia pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților naționale și Comisia juridică, de disciplină și imunități au elaborat un raport comun, tot fără analiza conținutului proiectului de lege, propunând adoptarea acestuia în forma însoțită de Senat.

Punctul de vedere al Guvernului asupra proiectului de lege, transmis la 20 mai 2020 sub semnătura premierului Ludovic Orban, a fost negativ, cu unele argumente cumva surprinzătoare. Guvernul apreciază că adoptarea unei norme specifice pentru un anumit grup etnic produce o discriminare în raport cu alte comunități de identitate etnică diferită, fapt ce ar fi interzis prin Constituție și prin normele Uniunii Europene. Măsurile enunțate prin proiect cu rol să combată comportamentul rasial vizează numai o minoritate a populației statului român, or, în virtutea egalității de drepturi, acestea ar trebui să protejeze toți locuitorii. Reglementarea ar pune în discuție și principiul constituțional al unității poporului și al egalității între cetățeni. În plus, măsuri de combatere a rasismului și xenofobiei există deja în OG nr. 137/2000 și OUG nr. 31/2002, la care se adaugă Legea nr. 286/2009 privind Codul Penal, iar acestea răspund prevederilor internaționale în materie.

Argumentul final ar fi că propunerea legislativă nu este însoțită de o evaluare preliminară a impactului noilor reglementări asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, așa cum o cere legislația națională. Ca urmare, Guvernul nu susține adoptarea acestei inițiative legislative.

3. Observații cu privire la punctele de vedere

Unul din argumentele Consiliului Economic și Social folosit împotriva proiectului a fost nelegalitatea discriminării pozitive. „Discriminarea pozitivă” este o variantă, folosită mai ales în literatura de specialitate franceză, pentru a denumi „măsurile speciale” destinate sprijinirii persoanelor și grupurilor aflate într-o situație vulnerabilă.⁷ În dreptul internațional, legitimitatea unor măsuri speciale motivate de susținerea persoanelor aparținând minorităților naționale a fost susținută încă din vremea Ligii Națiunilor, devenind de atunci „un bun comun” al doctrinei internaționale a drepturilor minorităților. Constituția României și un număr semnificativ de legi prevăd astfel de măsuri speciale – dar nu folosesc formularea „discriminare pozitivă”. Acesta este sensul art. 6 (2) al Constituției care prevede nu doar măsuri de protecție luate de stat pentru păstrarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale, ci și pentru „dezvoltarea și exprimarea” acestei identități.

atunci nu are cum să nu treacă și legea de combatere a antițigănistului.

7 Vezi în acest sens Gabriel Andreescu, *Națiuni și minorități*, Polirom, Iași, 2004, p. 104.

Legislația României și mai multe hotărâri ale Executivului prevăd măsuri afirmative, care urmăresc „împuternicirea” comunităților, pe lângă cea a persoanelor care fac parte din ele. Un exemplu tipic sunt Strategiile Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor. Elaborarea de politici sociale, strategii și programe destinate specific minorității rome prin Agenția Națională pentru Romi, ca „organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică”, demonstrează cât de stabilizată este în țară politica măsurilor speciale. Având în vedere cadrul național și internațional, opoziția Consiliului Economic și Social la proiectul de lege cu argumentul ilegitimității discriminării pozitive este de nesușținut și chiar stânjenitoare.

Guvernul invocă și el o discriminare pe care ar introduce-o proiectul de lege de data aceasta negativă. Adoptarea unei norme specifice pentru un anumit grup etnic ar fi interzisă în virtutea egalității de drepturi a tuturor cetățenilor, a celorlalte grupuri etnice și a unității poporului. Doctrina drepturilor minorităților naționale a rezolvat această problemă de mult timp. Citez un pasaj al Opiniei consultative nr. 64 a Curții permanente de Justiție din anul 1935:

Egalitatea în drept exclude discriminarea în orice sens; în același timp, egalitatea în fapt ar putea implica necesitatea unor tratamente diferite în scopul atingerii unui rezultat care stabilește un echilibru între diferitele situații.⁸

Politicile publice destinate asigurării egalității între cetățeni sau comunități sunt chemate să diferențeze între subiecții lor, pentru a atinge egalitatea de fapt. Amintesc astfel de susțineri vechi de 85 de ani întrucât ele au devenit principii de interpretare a sistemului internațional al drepturilor minorităților și deci principii de interpretare a sistemelor naționale. Ele reprezintă „norme comune” de construcție ale politicilor publice destinate minorităților.

Ambele opinii negative fac referire și la alte considerente, de data aceasta meritând atenție. Una este suprareglementarea legislativă cu referire particulară la OG nr. 137/2000, OUG nr. 31/2002 și Legea nr. 286/2009 privind Codul Penal. Cea mai importantă îmi pare a fi neluarea în considerare a impactului noilor reglementări asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Cineva ar putea interpreta că în spatele declarațiilor privind lupta împotriva rasismului și xenofobiei se ascunde un dispreț pentru drepturile fundamentale ale omului. Aceasta este una dintre greșelile frecvente ale unor teoreticieni și practicieni ai drepturilor minorităților: să facă abstracție de faptul că protecția minorităților, inclusiv a romilor, evident, este fundamentată pe protecția față de încălcarea drepturilor universale.

4. Prevederile legii. Relevanța comparației cu Legea pentru prevenirea și combaterea antisemitismului

Legea nr. 2/2021 a definit „antițigănistul” prin „atât percepția referitoare la romi exprimată ca ură împotriva acestora, cât și manifestările verbale sau fizice, motivate de ură împotriva romilor, îndreptate împotriva romilor ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor/ONG-urilor, liderilor comunităților rome sau lăcașurilor lor de cult, tradițiilor

⁸ *Idem*, p. 19.

și limbii romani (art. 2 a)). Fraza anterioară calchiază definiția antisemitismului din Legea nr. 157/2018 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului cu extinderi semnificative. Ea vizează nu doar manifestările împotriva instituțiilor comunității (precum în Legea nr. 157/2018), ci și împotriva ONG-urilor rome și împotriva liderilor comunităților rome și împotriva limbii romani. O astfel de extensie poate fi cu greu legitimată, căci sistemele specifice de protecție a minorităților privesc identitatea subiecților, nu și indivizii ca personalități dincolo de identitate, și creațiile lor.⁹ Limba romani este desigur o manifestare identitară, însă discuțiile tehnice pe care le poate motiva ar trebui ferite de interpretări amenințătoare la adresa unor întrebări firești: cum să tratăm o inițiativă care promovează limba romani nu doar în învățământul primar și secundar, ci și la liceu?; este limba romani suficient de bogată pentru a o introduce în cursuri din domeniul filozofiei ori fizicii? Etc.

Consiliul Europei a elaborat o definiție proprie a antițigănistului, ca „formă specifică de rasism, o ideologie bazată pe superioritatea rasială, o formă de dezumanizare și rasism instituționalizat alimentat de discriminarea istorică, care se exprimă, printre altele, prin violență, discursuri de ură, exploatare, stigmatizare și cel mai flagrant fel de discriminare”.¹⁰ În 2006, Valeriu Nicolae a postat un material al cărui scop declarat era căutarea unei definiții a antițigănistului, unde insistă asupra câtorva idei care apar mai târziu în concepția asumată de Consiliul Europei – în mod specific, dezumanizarea și rasismul instituționalizat.¹¹ Asemenea inițiative nu ajung la genul de „inovare” al Legii nr. 2/2021 care privește acțiuni vizând orice entitate identificată ca „romă”.

Este semnificativă identitatea a ceea ce stipulează articolele 3 și 4 ale Legii pentru prevenirea și combaterea antițigănistului și respectiv, ale Legii nr. 157/2018 gândită să combată antisemitismul. Articolul 3 al ambelor legi interpretează ca infracțiune *promovarea în public, în orice mod*, a unor materiale antițigănistice, respectiv antisemite. Articolul 4 al celor două legi revine pentru a interpreta ca infracțiune *distribuirea sau punerea la dispoziția publicului, prin orice mijloace*, de materiale antițigănistice (respectiv, antisemite), fapte pedepsite cu închisoare de la un an la 5 ani. Dacă „promovarea” unor astfel de materiale are o acoperire jurisprudențială mai clară, actul de „punere la dispoziția publicului” acoperă o sferă cu contururi foarte neclare. Mai ales în contextul unei justiții care nu are nici ethosul, nici profesionalismul respectării drepturilor omului, astfel de expresii constituie porți ideale pentru abuz.

Pentru a realiza excesul unor astfel de prevederi punitive este semnificativă invocarea Deciziei-cadru 2008/913/JAI a Consiliului UE, din 28 noiembrie 2008, inițiativa de referință a Uniunii Europene menită să asigure pe ansamblul statelor membre combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal. Obiectivul Deciziei-cadru este definirea unei abordări comune în materie de drept penal în Uniunea Europeană cu privire la acest fenomen „pentru a se garanta că aceleași fapte

9 În cazul acestora pot fi reclamate insulte și calomniile care sunt pedepsite în cadrul general al legii civile, fără distincții identitare.

10 See www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf.

11 Valeriu Nicolae, „Towards a Definition of Anti-Gypsyism”, 2006 - https://ergonet.org/wp-content/uploads/2019/01/Valeriu-Nicholae_towards-a-definition-of-antigypsyism.pdf.

constituie o infracțiune în toate statele membre și să se prevadă sancțiuni efective, proporționale și cu efect de descurajare pentru persoanele fizice sau juridice care au comis sau sunt răspunzătoare pentru astfel de infracțiuni” (5).¹²

Iată ce fapte are în vedere Decizia-cadru care intră în mod necesar în categoria celor „pedepsibile”: „(a) *instigarea publică la violență sau la ură*” (subl.m) împotriva unui grup de persoane sau a unui membru al unui astfel de grup definit pe criterii de rasă, culoare, religie, descendență sau origine națională sau etnică; (b) săvârșirea unui act menționat la litera (a) prin difuzarea publică sau distribuirea de înscrisuri, imagini sau alte materiale” (art. 1 (1)).

Invitația Consiliului UE de a sancționa penal difuzarea publică sau distribuirea de înscrisuri sau imagini etc. privește materiale care invită la un fapt grav, precum instigarea publică la violență sau la ură (la adresa unui grup de persoane sau a unui membru al grupului definit etno-cultural). Manifestarea antițigănistă (sau antisemită) din legislația românească acoperă un număr vast de comportamente care nu reprezintă decât la limita extremă instigarea la violență (sau ură).

Este adevărat că Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului UE stabilește „un nivel minim de sancțiuni penale efective, proporționale și disuasive”, lăsând la dispoziția statelor definirea flexibilă a sistemului punitiv. Apoi, prevede posibilitatea statelor membre de a alege pedepsirea „numai” a faptelor „care fie sunt de natură să tulbure ordinea publică”, fie „prezintă amenințări, injurii sau insulte” (art. 1, (2)). Totuși, spiritul Deciziei-cadru constă în aplicarea legii penale la acțiuni de instigare - mai grave (care tulbură liniștea publică) sau mai ușoare (amenințări, injurii ori insulte). În plus, actul normativ al UE are grijă să limiteze elanul punitiv: „Fiecare stat membru ia măsurile necesare pentru a se asigura că faptele menționate la articolul 1 sunt pedepsibile cu sancțiuni penale, maximul pedepsei fiind cel puțin închisoarea de la unu până la trei ani” (art. 3 (2)). În sfârșit, Decizia-cadru introduce o interpretare precaută a prevederilor enunțate: „Prezenta decizie-cadru nu are efectul de a impune statelor membre să ia măsuri în contradicție cu principiile fundamentale privind libertatea de asociere și libertatea de exprimare, în special libertatea presei și libertatea de exprimare în alte mijloace de informare în masă, astfel cum rezultă din tradițiile constituționale sau din normele care reglementează drepturile, responsabilitățile și garanțiile procedurale ale presei și ale celorlalte mijloace de informare atunci când aceste norme se referă la stabilirea sau limitarea răspunderii” (art. 7, (2)).

Expunerile de motive ale Legii nr. 2/2021 și ale Legii nr. 157/2018 invocă documente ale UE și valorile Uniunii, însă nu și Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului UE, deși aceasta era de departe actul normativ al UE cel mai apropiat de scopurile lor. Faptul că prevederilor celor două legi se îndepărtează de spiritul documentului european și chiar îl încalcă (vezi prevederea art. 3 (2)) era un argument pentru inițiatori să îl evite.

O ultimă observație asupra prevederilor legii. Articolele disuasive detaliază pedepse pentru confecționarea și răspândirea de materiale antițigănistice, utilizarea în public a

12 Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului UE, din 28 noiembrie 2008, privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0913>.

simbolurilor antițigăniște, inițierea sau constituirea unei organizații cu caracter antițigănist (închisoare de la 3 la 10 ani). Dacă în cadrul problematicii antisemitismului, caracterul antisemit al materialelor numite „antisemite” și al simbolurilor „antisemite” este destul de bine conturat ca urmare a unei lungi istorii jurisprudențiale, în cazul celor antițigăniște sintagmele corespunzătoare sunt mult mai vagi. Faptul ridică temeri în situația codificării unor pedepse cu caracter penal.

5. Romii, o comunitate de maximă vulnerabilitate

Argumentul cel mai important pentru introducerea unei legislații și/ori unor politici publice pentru o anumită comunitate minoritară este vulnerabilitatea acestei comunități. Unei judecăți asupra legii privind combaterea antițigănișmului i se cere să evalueze natura și gradul de vulnerabilitate a romilor, drept criterii de legitimare a actului normativ.

Una dintre vulnerabilități, cea mai motivantă pentru măsuri preventive este ostilitatea arătată față de romi de către populațiile între care trăiește.¹³ Teza că romii sunt cel mai urât grup etnic din Europa este susținută de variate sondaje la nivel continental și național.¹⁴ Harta acestui „grad în ostilitate” este totuși nuanțată în funcție de țară. Într-un sondaj din anul 2019, raportul atitudinii nefavorabile/favorabile față de romi era în Marea Britanie, 30%/63% ; în Olanda, 30%/66% ; în Italia, 83%/14 %, în Slovacia, 73%/21%.¹⁵ Evoluția este spectaculoasă. Pentru o politică a combaterii discriminării este relevantă comparația cu grupurile non-etnice, precum musulmanii¹⁶ și comunitatea LGBTQ¹⁷, care susține teza „celui mai urât grup” în majoritatea țărilor europene dincolo de dimensiunea etnică.

În România, atitudinea ostilă (nefavorabilă, de neîncredere) față de romi se regăsește într-o varietate de cercetări. Sunt totuși de menționat în contextul acestei analize rezultatele unui studiu care a folosit date pe o perioadă mai lungă de timp comparate cu cele din „Sondajul de opinie la nivel național privind nivelul discriminării în România și percepțiile actuale asupra infracțiunilor motivate de ură”, desfășurat în 2018 și lansat de CNCD-IPP-IRES în anul 2019. În 2005, 8% dintre români ar fi acceptat să se căsătorească cu un rom/o romă, 23% ar fi acceptat un rom/o romă să le fie prieten(ă) apropiat(ă) și 13%, ca un rom/o romă să le fie coleg(ă) de muncă. În 2018, 71% dintre români afirmau că acceptă ca un rom/o romă să le fie rudă, 82% că acceptă ca un rom/o romă să le fie

13 Populațiile cu care interacționează în general și nu doar majoritatea. Atacurile colective asupra romilor din anii 1990 au avut loc și în localități maghiare, sau maghiaro-române, nu doar române.

14 Vezi formularea în ”Report on Anti-Gypsyism in European Media”, OSCE Conference on Anti-Semitism and on Other Forms of Intolerance, Cordoba, 8 and 9 June 2005 - <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/15491.pdf>.

15 Pew Research Center, October 10, 2019 - https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/pg_10-15-19-europe-values-06-04/.

16 Totuși musulmanii sunt asociați într-o măsură semnificativă și cu o identitate etnică non-majoritară. În Marea Britanie, raportul nefavorabil/favorabil față de musulmani în același sondaj din 2019 este de 18%/78%, în Olanda, 28%/70%, în Italia, 55%/41%, în Slovacia, 77%/16% (Pew Research Center, October 10, 2019 - <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/>).

17 În țările amintite, raportul nefavorabil/favorabil arată astfel : Marea Britanie – 11%/86% ; Olanda - 8%/92% ; Italia, 20%/75%, Slovacia, 46%/44% Pew Research Center, October 10, 2019 - https://www.pewresearch.org/global/2019/10/14/minority-groups/pg_10-15-19-europe-values-06-02/.

prieten(ă) apropiat(ă), 89% ar accepta ca un rom/o romă să le fie coleg(ă) de muncă.¹⁸ În România, minoritatea privită cel mai nefavorabil rămâne în toată această perioadă de aproximativ 11 ani comunitatea LGBTQ.¹⁹

Deși având o evoluție pozitivă, conform sondajului din 2018 al CNCD-IPP-IRES, ostilitatea populației față de romi rămâne totuși cea mai severă prin comparație cu atitudinea față de alte comunități etnice. Pentru comparație, o proporție de 79% din populație i-ar accepta pe evrei ca rude, 86% i-ar accepta ca prieteni apropiați, iar 90% dintre români i-ar accepta colegi de muncă - față de 8%, 23% și respectiv 13%, indicii de acceptabilitate a romilor. Cifrele acceptanței față de evrei sunt mai mari și comparativ cu acceptanța maghiarilor: 76%, 85% și 89%.²⁰

Vulnerabilitatea comunității roma este însă multiplă. Din vasta literatură care tratează problemele sociale ale comunității romilor din România voi lua ca reper datele din Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2015-2020, cu evaluări ale situației de la începutul anilor 2010.²¹ Situația economică a romilor este flagrant inferioară restului populației. În anul 2011, trei din patru romi se aflau în sărăcie relativă (unul din patru în cazul românilor) și această situație evolua în anii cercetării pe o pantă descrescătoare.²² O proporție de 54% dintre romi trăiesc în sărăcie absolută (13% în cazul românilor). Discrepanțele de venit în rândul romilor sunt mai mari decât cele înregistrate la restul populației. Unul din zece romi a avut un loc de muncă stabil în ultimii doi ani. Circa 52% au susținut că nu au găsit deloc de lucru în acea perioadă. Doar 27% dintre femeile rome sunt angajate, iar 36% dintre ele au declarat că sunt în căutarea unui loc de muncă. În anul 2012, rata șomajului între romi era de 48,6% (comparativ cu 7,4%, pe ansamblul populației).

Iată câteva cifre despre locuire. În anul 2011, 36% dintre gospodăriile rome aveau acces la rețeaua publică de apă potabilă (față de 61,2% din ansamblul gospodăriilor). O pondere de doar 24% dintre locuințele romilor aveau acces la canalizare (43,5% la nivel național). O proporție de 16% aveau toaletă cu apă curentă (42% pe ansamblul populației României), iar 68% nu aveau toaletă în curte sau în afara locuinței. Conform Raportului privind „Riscuri și inechități sociale în România” a Comisiei Prezidențiale Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, 28,9% din romi au o densitate de locuire de peste 3 persoane/cameră și 12,6 m² / persoană. Pentru comparație, la celelalte etnii, ponderea este de 3,7%, iar suprafața medie/persoană este de 22,3 m².²³

18 „Tendințe: Românii au o mentalitate europeană față de minorități – mai puțină discriminare, mai multă acceptare”, Platforma Respect, 14 martie 2019 - <https://platformarespect.ro/2019/03/14/tendinte-romanii-au-o-mentalitate-europeana-fata-de-minoritati-mai-putina-discriminare-mai-multa-acceptare/>.

19 Citez din studi: „În 2005 doar 1% dintre români s-ar fi căsătorit cu o persoană LGBT, doar 14% dintre români ar fi acceptat o persoană LGBT ca prieten apropiat și doar 12% dintre români ar fi acceptat o persoană LGBT să le fie coleg de muncă. În 2018 [...] 41% dintre români nu ar avea o problemă să aibă o rudă LGBT, aproape jumătate dintre români (48%) ar accepta să aibă un prieten apropiat o persoană LGBT iar 63% dintre români i-ar accepta colegi de muncă” (Ibidem).

20 <https://platformarespect.ro/2019/03/14/tendinte-romanii-au-o-mentalitate-europeana-fata-de-minoritati-mai-putina-discriminare-mai-multa-acceptare/>.

21 Actualizată la data de 23 septembrie 2015 - <http://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocument/164837>.

22 În 2005, doi din cinci cetățeni romi se aflau în sărăcie relativă.

23 Comisia Prezidențială Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, „Riscuri și inechități sociale în România” (Sinteza realizată de A.C.O.R.D. - Acordul Comunităților și Organizațiilor Rome pentru Dezvoltare),

Indicatorii privind speranța de viață și pentru sănătate sunt pe măsura condițiilor. Riscul mortalității infantile este de 4 ori mai mare în rândul copiilor romi de 0-1 ani.²⁴ Mortalitatea maternă în rândul femeilor rome este de 15 ori mai mare comparativ cu media națională.

Circa 45,7% dintre copiii romi nu beneficiază de vaccinarea gratuită asigurată de stat fie din cauza refuzului de vaccinare, fie a lipsei de informare și educație a mamelor, fie din cauza asistenței medicale primare deficiente. Doar 52% dintre romi au asigurări de sănătate, iar 73% dintre romi nu au acces la medicamente vitale. 11% dintre respondenții romi au raportat că în ultimul an avut nevoie de asistență medicală, dar nu au beneficiat de aceasta.²⁵

În ce privește nivelul educațional, iată cifrele comparative ale recensământului din 2011: 0,7% dintre romi au studii superioare, față de 14,8% dintre români și 10,2% dintre maghiari; 9,2% s-au oprit la studii liceale sau postliceale (42,3% români și 46,2% maghiari); 35,7% s-au oprit la capătul studiilor gimnaziale (26,6% români și 30,5% maghiari); o pondere de 34,2% dintre romi au terminat doar școala primară (13,8%, români și 11,1% maghiari); fără școală absolvită dar alfabetizați - 6,1% romi, 1,5% români, 1,3% maghiari; fără școală absolvită și analfabeți - 14,1% romi, 1,% români, 0,8% maghiari.

Concluzia A.C.O.R.D.:

Problemele prioritare ale romilor rămân cele de acces la educație (inclusiv de eliminare a cazurilor de segregare), menținerea în sistemul de educație pe ciclurile secundar și superior (în special pentru fetele din comunități tradiționale), acces la formare în profesii moderne, acces la piața muncii și la locuințe și condiții de locuire decente.

O prioritate majoră în vederea reducerii unor riscuri grave pe termen mediu și lung este aceea a focalizării măsurilor de intervenție spre comunitățile de romi cu riscuri multiple, cele mai grav afectate de sărăcie și excluziune socială pentru a reduce efectul devastator de concentrare a riscurilor sociale multiple: lipsa de educație, șomaj de masă, sărăcie extremă, delincvență, prostituție, dependență de droguri etc. Astfel de situații sunt deja caracteristice unor microcartiere urbane „ghetoizate” și unor sate compacte sau cartiere rurale izolate și puțin vizibile dar existente în mai toate zonele țării.²⁶

Care sunt „problemele prioritare ale romilor”? Ca orice subiect complex de politică publică, și acesta necesită o evaluare și deci folosirea unei metodologii exigente, ceea ce nu s-a întâmplat atunci când A.C.O.R.D. și-a enunțat concluzia. Însă opinia unor experți romi a căror cunoaștere merge mai adânc decât seria de date statistice pe care o comentează constituie un semnal privind direcția spre acele politici publice în măsură să

---

septembrie 2009 - <http://www.parlament.ro/co/docs/F13400/Sinteza%20Raportului%20Comisiei%20Prezidentiale.pdf>.

24 Aceasta în condițiile în care România are rata medie a mortalității infantile este cea mai mare din țările UE, de 2,4 ori peste media europeană.

25 Conform cercetării desfășurate în 2013, la nivelul întregii populații, proporția celor care nu au beneficiat de asistență era de 5%.

26 Comisia Prezidențială Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, „Riscuri și inechități sociale în România”...

susțină emanciparea populației rome.

6. Problematika militantismului în general și al militantismului rom în particular

La începutul anilor 1990, vocile romilor ajungeau cu mare dificultate în presă, întâmpinând refuzuri greu de imaginat astăzi. Atitudinea antițigănească era larg exprimată și permitea capitalizarea ei politică.²⁷ Meritul central pentru schimbarea acestei stări de lucruri aparține primilor activiști romi, între care, cel dintâi, este de numit Nicolae Gheorghe, un adevărat postament pentru ampla mișcare comunitară de astăzi. Mișcarea civică romă și promotorii democrației din România îi datorează lui Nicolae Gheorghe enorm.²⁸ Între timp, din 1990 până în 2021, statutul leadership-ului rom a evoluat radical. Acesta a fost implicat în construcția unor instituții europene, a adus problematica roma în atenția instituțiilor Consiliului Europei, Uniunii Europene și OSCE, a mobilizat resurse la nivel continental. În România a creat de asemenea instituții, a fost asociat promovării unor politici publice de genul Strategiilor de îmbunătățire a situației romilor, a gândit și pus în practică idei novatoare, precum „mediatorii sanitari”,²⁹ a adus tema romilor în centrul dezbaterilor și vieții politice din România. Leadership-ului rom a participat în promovarea unor acte normative precum Legea nr. 2/2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului.

Istoria vieții comunitare a romilor după 1990 demonstrează că militantismul rom a fost un actor cheie al evoluției drepturilor omului. Acțiunea civică a dus la progrese prin presiunea „de jos în sus” în numele unui ideal etic care este un proiect pragmatic.³⁰

Dar precum în toate situațiile asemănătoare, există și alte fațete ale evoluției mișcării civice rome. Unul este business-ul etnic. Un exemplu „istoric” ar fi utilizarea de către Partida Romilor (în 2003, anul pentru care sunt valabile aceste date, Social Democrată) a fondurilor publice alocate prin Departamentul de Relații Interetnice și Consiliul Minorităților Naționale. Din cele 24 de miliarde de lei vechi pe care Partida Romilor le-a primit în 2003, o proporție de 84,49% au fost folosite pentru propria organizație; 6,57% au fost cheltuiți pentru evenimente în sprijinul Partidei Romilor. Nu s-au publicat cărți care să promoveze cultura romilor, sau care să vorbească despre istoria populației rome. Nu au existat, atunci, proiecte educaționale. Partida Romilor Social Democrată a cheltuit aproape toți banii destinați comunitatea de romi în beneficiul său. În 2003, PRSD deținea

27 Primul primar ales al Buzăului, din 1992 până în 1996, a candidat din partea PUNR, alături de colegii care au ocupat numeroase locuri în Consiliul municipal. Succesul PUNR într-un oraș unde nu locuiau maghiari se explică prin existența, de mult timp, a unui cartier de romi, Simileasca. Sensibilitatea buzoienilor la campania antiroma a candidaților PUNR explică succesul acestora.

28 Vezi Nicoleta Bițu (coord.), *Nicolae Gheorghe. O viață dedicată romilor*, Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, București 2016. Mă refer la „datoria promotorilor democrației” întrucât activismul minoritar (maghiar, rom etc.), prin introducerea unei problematice specifice, impune construirea unui sistem democratic mai elaborat.

29 Astăzi, mediatarii sanitari sunt recunoscuți prin lege (vezi NORMELE METODOLOGICE din 23 mai 2019 privind organizarea, funcționarea și finanțarea activității de asistență medicală comunitară - <http://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocumentAfis/214843>..

30 Acestea ar fi reperate unei viziuni pragmatice asupra drepturilor omului – vezi ca referință cea mai apropiată Richard Rorty, în special *Human Rights, Rationality, and Sentimentality*, Cambridge University Press, Cambridge: 1989.

10 birouri și închiria 106 birouri în timp ce zeci de alte de romi aveau mari dificultăți să găsească un sediu. Este ca și cum statul român a cheltuit aproximativ un milion de euro în anul investigației cu scopul de a permite Partidei Romilor să își trimită un reprezentant în Parlament.³¹ Nu este singurul exemplu de business etnic, dar al Partidei Romilor este cel mai pregnant. Dirijarea fondurilor statului spre susținerea infrastructurii organizației câștigătoare la alegeri și asigurarea supremației ei mai departe în raport cu alți actori comunitari este contrară logicii Constituției. Conform art. 6 al legii fundamentale, statul finanțează „conservarea și dezvoltarea identității comunității”. Ca urmare, organizației reprezentative i se cere să cheltuiască bani pentru proiecte identitare (i.e., educaționale și culturale) implicând întreaga comunitate.

Un alt semn de întrebare este ridicat de implicarea academică a unor romi cu pretenția de a avea acces la adevăr în virtutea apartenenței lor identitare. Tot un exemplu. În anul 2020, la editura „Pitchstone Publishing” a fost publicată o carte cu un titlu provocator: *Cynical theories: how activist scholarship made everything about race, gender, and identity-and why this harms everybody*.³² Pe o rețea - de altfel prestigioasă - destinată studiilor despre romi, unul dintre participanți a reacționat față de volum „punându-și în gardă” colegii: „Uneori, cel mai bine este să ignorați anumite critici, mai degrabă decât să le susțineți involuntar argumentele ca valide, participând la o discuție cu autorii lor”.³³ Autorul mesajului este un militant rom, teoretician al activismului și implicării în elaborarea de politici publice, editor al unor volume relevante pe chiar pe această temă. Cartea despre „teoriile cinice” poate motiva atitudinile critice.³⁴ Însă o mulțime de observații, argumente și materialul empiric din carte cer o dezbatere disciplinară.

Să întorci spatele unor idei contrare anunțate încă din titlu este într-adevăr o atitudine anti-iluministă, opuse prețuirii științei, rațiunii și eticii profesionale. Prin opoziție la atitudinea teoreticianului rom, este de amintit comandamentul lui Karl Popper, de a analiza critic cele mai puternice versiuni ale argumentelor la care te opui.³⁵ Pretențiile care transformă specificul etnic într-un avantaj epistemologic decisiv adună devoția lor într-un univers opacizat față de realitate. Militantismul și activismul social pot duce și chiar duc deseori la obnubilări. Implicarea subiecților cercetării în investigație este un principiu larg recunoscut în metodologia științelor sociale, însă „principiul implicării” a fost de mult prea multe ori transformat în pretenții de exclusivitate și de ascendență intelectuală în înțelegerea fenomenelor identitare.

31 Pentru o analiză mai amplă a subiectului, vezi Gabriel Andreescu, “The Draft Law on the Status of National Minorities versus the Real Challenges of the System for the Protection of Minorities”, *Romanian Journal of Society and Politics*, 2011, Vol. VI, nr. 2, pp. 47-64. Cercetarea în arhiva Departamentului de Relații Interetnice îmi aparține.

32 Helen Pluckrose and James Lindsay. *Cynical theories : how activist scholarship made everything about race, gender, and identity-and why this harms everybody* , Pitchstone Publishing, Durham, 2020.

33 „Sometimes it is best to ignore certain critiques rather than inadvertently supporting arguments as valid by participating in a discussion with their authors.” Mesaj trimis la 28 decembrie 2020.

34 Unele privesc istoria sau sursele domeniilor asupra cărora autorii și-au îndreptat atenția. A le vedea pe acestea ca provenind în ansamblu din postmodernismul francez este un reduționism. Să pui tezele: „cunoașterea este un construct social” și „știința și rațiunea sunt instrumente ale opresiunii” într-o aceeași categorie, a „credințelor anti-iluministe” nu este compatibil cu prețuirea științei și rațiunii pe care autorii o reclamă.

35 Această teză a lui Karl Popper a fost invocată, ca replică, de un alt participant al rețelei.

Bogația aparține pe care o oferă identitatea, nerecuperabilă altfel decât prin vocile celor despre care vorbim, constă în autenticitatea și deci în forța povestirilor prin care avem acces la emoțiile și sentimentele umane. Richard Rorty, amintit anterior, a susținut convingător primordialitatea acestora în progresul spre o societate a egalității și libertății. Acest teoretician al pragmatismului ar fi fost însă critic la adresa ideii că anumite persoane și grupuri au acces la adevăr ca urmare a identității lor etno-culturale ori socio-politice.

Activismul insensibil la convențele tradiției academice ridică preocupări de natură etică. Exercițiul epistemic cere o anumită toleranță față de greșeli, când acestea nu se dovedesc acte conștiente de înșelătorie; evită interpretările excesive, căci provin mai curând din ostilitate, decât din rigoare; participarea la proiecte comune în sens disciplinar sau etic implică o anumită camaraderie.

Dau un contraexemplu, al unui activist rom cu o poziție importantă în comunitatea ONG-urilor române din România. În urma publicării unui raport al APADOR-CH asupra discriminării romilor în sistemul de justiție penală, dat publicității la sfârșitul anului 2000, persoana în cauză s-a referit la „modul rasist în care APADOR-CH formulează concluziile raportului”, între altele, din cauza unei generalizări reprezentând „o abordare extrem de periculoasă și rasistă”. „Pe lângă viziunea rasistă a autorilor”, o altă explicație ar fi fost, susține autorul, faptul că „organizațiile de romi au fost excluse din colectivul care a implementat proiectul”.³⁶

Având în vedere evoluția lucrurilor, APADOR-CH a apreciat că raportul său are nevoie de schimbări. Să transformi însă deficiențele unei cercetări făcute de către o organizație care s-a distins prin dedicația ei față de drepturile omului, inclusiv prin atenția acordată abuzului față de romi, este inadecvat și *unfair*.³⁷ Și este contraproductiv.

7. Libertatea de exprimare ca posibilitate de a gândi temele sociale

Adoptarea Legii nr. 2/2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului este expresia unei tendințe mai generale a sistemului de reglementări contemporan: de a alege calea cea mai ușoară, pe baza unui număr limitat de factori, sub presiunea unor motivații conjuncturale, cu gândul la impactul imediat. Suprareglementarea normativă, suprapunerile și amendările repetate ale legilor sunt doar consecințele acestui mod de a construi cadrul normativ care definește spațiul de libertate al unei societăți.

Legea pentru prevenirea și combaterea antițigănistului aduce atingere într-o măsură preocupantă libertății de exprimare. Prin caracterul larg și de la un punct încolo ambiguu al manifestărilor incriminate, Legea își aduce contribuția la această „perioadă de isterie privind cuvintele și simbolurile și inabilitate în a înțelege contextul în care cuvintele și simbolurile sunt utilizate”.³⁸ Discuția asupra limitelor de principiu privind exercițiul

36 Postare pe Facebook în 17 decembrie 2020.

37 Cineva ar putea să atragă atenția că „subiecții” cercetării nu sunt romii, ci judecătorii, procurorii și avocații. Oare, pentru a face o cercetare corectă, APADOR-CH ar fi trebuit să implice cu necesitate organizațiile acestor categorii profesionale?

38 Citat din Wendy Kaminer (apud. Gabriel Andreescu, *Liberalismul împotriva lui însuși*, Editura Adenium, Iași, 2017, p. 254),

libertății de exprimare nu își are locul aici. Amintesc doar că și pentru susținătorii radicali ai acestei valori, precum cei fideli Amendamentului I al Bill of Rights, media electronică a creat o situație greu de pus în acord cu principiile care au susținut această valoare și, în particular, față de „piața ideilor”.³⁹ Totuși, există „teritorii” unde argumentele clasice în favoarea unei libertăți de exprimare cât mai largi sunt la fel de consistente astăzi. Un astfel de teritoriu este libertatea ideilor care dezbat faptele de interes public.⁴⁰ Comunitatea roma și majoritatea au împreună o nevoie vitală de dezbatere liberă asupra vieții comunitare și a politicilor statului care o privesc.

Mă opresc asupra unui subiect care poate fi afectat de către noua legislație: dezbaterea asupra căsătoriilor timpurii (și deci forțate) din comunitățile de romi. Investigațiile din ultimii ani asupra „mamelor minore” în Europa preferă să evite luarea în considerare separat a mamelor minore de origine romă, deși acestea ridică o problemă esențial diferită de cea a majorității.⁴¹ În ultimul ei raport alternativ înaintat Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, organizația Salvați Copiii nu face nicio referire la acest obicei.⁴²

Există un vechi apel al unor lideri civici romi de a nu se mai vorbi despre mariajele timpurii pe motiv că subiectul stigmatizează comunitatea în ochii majorității. Această opinie poate fi asistată de o legislație penală împinsă să trateze separarea problematicii mamelor minore roma de problematica mamelor minore din majoritate, drept expresia unei discriminări, a propagandei sau chiar a urii antițigănești. Legea nr. 2/2021 merge în acest sens.

Or, evitarea dezbaterii deschise a căsătoriilor timpurii reprezintă o tragedie. O

39 Iată observațiile lui Danny Crichton, care se declară „un apărător ferm al pieței de idei”, dar, adaugă el, această piață a ideilor nu mai există astăzi. El enumeră: Există prea multe informații și este imposibil pentru orice om rezonabil să le proceseze pe toate; O mare parte din ele reprezintă o inundație de gunoarie și fraude directe sau, mai rău, piese strălucitoare de propagandă psihologică menite să distragă atenția și să submineze chiar sistemul informațional pe care este distribuit; Nu s-a permis niciodată atât de multor oameni să aibă acces în piața publică pentru a-și distribui misivele, prostiile și invecivele cu constrângeri atât de limitate; Puține idei sunt în dialog. Colegialitatea este în mare parte moartă, la fel ca și gândirea constructivă. Nu mai există piață, deoarece „magazinele” nu mai sunt în aceleași piețe publice, ci în fiecare dintre featurile noastre individuale; Stimuletele cu caracter coercitiv de la o mână de platforme dominante, cu putere de monopol, conduc la practici de comunicare dăunătoare, încurajând proverbialul „clickbait” asupra oricărei forme de discuții sau dezbateri atente; Marea majoritate a oamenilor pare să iubească acest lucru, având în vedere numărul extrem de ridicat de implicare a utilizatorilor pe aceste platforme” (Danny Crichton, “I’m a free-speech champion. I don’t even know what that means anymore. What’s next for tech and free expression?”, January 11, 2021 - <https://techcrunch.com/2021/01/11/what-is-free-speech-today/?guccounter=1>).

40 Un astfel de fenomen este ascunderea temelor reale sub eticheta „romafobiei” (vezi între altele Aidan McGarry, *Romaphobia: The Last Acceptable Form of Racism*, Zed Books, London, 2017). Romafobia reprezintă un fenomen răspândit, fapt și intuitiv, și pus în evidență de o varietate de investigații. Ea explică unele atitudini și politici publice, probabil – ca exemplu –, și insistența ministrului italian de interne, Matteo Salvini, ca în Italia să se întocmească un „registru de țigani”. Dar rezolvarea situației cartierelor italiene unde au fost ridicate tabere de romi, sau acțiunile guvernului francez de demolare a așezărilor din localitățile unde acestea au fost ridicate ilegal țin de o problemă pe care nu o poți reduce la „romafobie”.

41 Consiliul Europei a tratat de mai multe ori acest subiect – vezi CAHROM, “Study Visit to the UK Forced Marriage Unit,” 15 May 2018 - <https://rm.coe.int/cahrom-2017-33-en-final-report-study-visit-to-uk-forced-marriage-unit-/16809eb58d>; CAHROM, “Thematic Report on Child/Early and Forced Marriages within Roma Communities in the context of the promotion of gender equality”, 2015 - <https://rm.coe.int/1680651475>.

42 Salvați Copiii, „Raport alternativ” – București 2016 - <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/80/8006b627-15ed-49c1-912d-0557ee252544.pdf>.

proporție de 10% dintre fetele rome au primul copil între 12 și 15 ani, iar 48% între 16 și 18 ani.⁴³ Faptul se reflectă în marile valori ale riscului mortalității infantile și ale mortalității materne în rândul femeilor rome. Jurisprudența creată ca urmare a căsătoriilor timpurii care duc la acte sexuale cu un minor și au drept consecință gravitatea la vârstă mică demonstrează că există în rândul magistraților români, o conivență cu comunitatea de a dilua responsabilitate acestui obicei.⁴⁴ Ce poate condamna mai limpede această conivență dintre statul român și un anumit leadership rom decât următoarea postare a unei activiste civice rome, Claudia Costea? O reproduc:

Azi dimineață, a mai murit un băiețel pe Pirita. Avea 3 luni și jumătate, părinți minori. Mama fără acte, tatăl nerecunoscut. Totuși a fost lăsat din spital acasă, deși bunica maternă (singura care putea legal să-și asume responsabilitatea) e închisă. Din toate motivele de mai sus, copilul va avea mai întâi un certificat de deces, iar apoi unul de naștere.

Înmormântarea lui Adonis, celălalt bebeluș decedat (7 luni) a fost parte dintr-un coșmar, ca și probabil viața lui.

Mama, care săvârșește o pedeapsa pentru furt, a fost condusă la cimitir de trei echipaje de poliție. Avea cătușe și nu a avut voie să se apropie de ceilalți doi copii (8 și 9 ani). Asta, în timp ce protecția copilului sau asistenta socială, au lipsit. Tatăl a avut nevoie de ajutor cu tot ce a însemnat înmormântarea copilului lui, pentru că retardul social în care trăiește, este o condamnare la neputință.

Anul trecut, tot în ianuarie, au mai murit doi copii sub un an. Și dacă ar fi să fac o listă, din ce povestesc oamenii, din fiecare familie a murit, de-a lungul timpului, câte un copil - în unele chiar doi. Toți, în primii ani de viață.

Tot ce s-a întâmplat în zilele care au trecut, e un iad. Unul dintre copii a zis azi că „poate o să ne duca diavolul pe toți”.

[...] Aș vrea să obțin, în final, implicarea instituțiilor de la nivel local și național, într-un program concret, zilnic și direct în comunitate, pentru mamele care au copii 0-3 ani și un alt program concret, zilnic și direct în comunitate pentru prevenirea sarcinilor la adolescente. Trăim într-o țară europeană care nu e în război. Și totuși, la marginea orașului, trăiesc 130 de copii, în colibe improvizate, fără curent, fără apă, ai căror părinți muncesc pe rampa de gunoi a orașului, cu calul și căruța, fix că în evul mediu.⁴⁵

Tema căsătoriilor timpurii se intersectează în această istorisire dramatică cu tema sărăciei, a delicvenței și a limitelor educaționale. Intersecția nu exprimă o conjunctură de fapt, ci de fond: nu pot fi făcuți pași înspre emanciparea comunităților de romi fără o dezbateră asupra mariajelor forțate liberă de orice interpretări abuzive, ori chiar penale.

43 Comisia Prezidențială Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, „Riscuri și inechități sociale în România”...

44 *Măriuca-Oana Constantin*, „Un punct de vedere asupra rolului magistraților în problematica diversității culturale”, *Noua Revistă de Drepturile Omului* nr. 4, 2017, pp. 3-14.

45 Facebook, 6 ianuarie 2021, ora 18:29.

8. Concluzii. Pentru o nouă lege minorităților naționale.

Sistemul actual al protecției minorităților naționale în România care definește un sistem normativ general pentru toate cele 20 de minorități naționale avea sensul lui în anii 1990, poate și în anii 2000. Acum a devenit pur și simplu anacronic. Este nevoie de o reformulare completă a acestui sistem, făcând distincția dintre micile minorități și cele două mari comunități, maghiarii și romii. Iar problematicile maghiarilor și a romilor diferă atât de fundamental între ele încât este nevoie de definirea pentru fiecare a unui construct normativ specific.

În cazul romilor, recunoașterea unei autonomii culturale ar deschide calea unor instituții comunitare capabile să răspundă mai bine problematicii lor. Aceste instituții sunt de construit prin emancipare față de actorii politici romi, deci după o logică diferită de proiectul autonomiei culturale propus de UDMR în 2005 prin proiectul de Statut al minorităților și susținut de toți reprezentanții din Grupul Parlamentar al Minorităților Naționale, inclusiv de Partida Romilor.⁴⁶ Conform prevederilor din Statut, structurile autonomiei culturale (în terminologia proiectului, Consiliile naționale) urmau să fie ocupate de persoane alese prin hotărâri ale organizației cetățenilor aparținând respectivei minorități care câștigă alegerile politice și capătă dreptul să reprezinte comunitatea în Parlament. Cum uniunile culturale ale minorităților existente în Parlament au creat un monopol politic, viața comunitară, inclusiv în cazul romilor, ar fi controlată de o organizație construită pe criterii politice. Aceeași uniune culturală ar căpăta puterile decizionale în domenii precum educația minorității, cultura ei și mass-media.

În condițiile amintite, sistemul instituțional al autonomiei culturale devine o adevărată invitație pentru parazitarea lui de către organizațiile minorității naționale care au preluat reprezentarea minorităților. Or, rolul autonomiilor culturale este să servească intereselor minorității în ansamblul ei. În consecință, construcția instituțională și competențele acestora sunt de gândit în raport cu specificul comunitar.

Pentru a fi eficace, instituțiile comunitare menite să răspundă problematicii rome sunt de construit astfel încât să realizeze o simbioză cu instituțiile statului. Tema educațională care în tradiția autonomiilor culturale se ocupă esențial de păstrarea limbii ar trebui cel puțin dublată de competențe în domeniul frecventării școlii. Ar fi de adăugat atribuții în alte domenii decât cele tradiționale autonomiei, de genul participării instituțiilor comunitare la politica sănătății (cazul mediatorilor sanitari)⁴⁷ și la alte politici care au fost asociate cu competențe ale mediatorilor romi: de comunicare generală; de comunicare interculturală; de mediere și de gestionare a conflictelor; de cunoașterea și înțelegerea fondului socio-cultural și istoric al comunităților pe care le susțin, inclusiv înțelegerea proceselor și a modelelor recente de migrație; de natura evaluării situației locale, a organizării planificării

46 Proiectul Statutului a fost blocat de către guvern, partenerii de coaliție ai UDMR invocând atunci câteva prevederi „sensibile” ale prevederilor autonomiei culturale. Pentru detalii, vezi și Gabriel Andreescu, „Răspuns la întrebarea: care formă de autonomie?”, în *Noua Revistă de Drepturile Omului* nr. 1, 2010, pp. 32-43.

47 Ceea ce sugerează că proiecte precum Întărirea Rețelei Naționale de mediatorii Romi pentru îmbunătățirea stării de sănătate a populației rome ar trebui să devină activități permanente, instituționalizate (<https://insp.gov.ro/sites/2/>).

participative, a monitorizării, implementării și evaluării.⁴⁸

Oricărei construcții de susținere a comunităților minoritare vulnerabile, precum cea romă, i se cere să se integreze în ansamblul instituțional și civic al sistemului democratic ca formă de echilibrare a intereselor și drepturilor unor grupuri, unele dintre ele divergente. Integrarea are nevoie de dialog și de încredere, iar acestea nu se obțin prin mijloace punitive. Dialogul și încrederea au nevoie de libertatea exprimării și a asocierii.⁴⁹

---

48 SERCo. „Antreprenoriatul social pentru comunitățile de rom”, 2017, p. 7. - https://cesie.org/media/SERCo_Roma-mediators-Guide_RO.pdf

49 Un test este aplicarea Legii nr. 2/2021 în „cazul Borca”, unde participanții la un protest pașnic ținut în prima parte a lunii ianuarie 2021 sub apelul: „Și eu pot fi Damian” (numele unui minor de 17 ani care a fost bătut și tâlhărit de patru romi) se află în anchetă sub acuzația de incitare la ură și discriminare întrucât au vorbit despre romi cu „atitudini care nu mai pot fi tolerate, ... se comportă antisocial, cerșesc, fură sau se dedau la acte de violență” (Dan Sofronia, „Arestare în cazul din Borca, unul care a iscat o revoltă etnică și anchete pentru incitare la ură și discriminare”, 13 ianuarie 2021 - adev.ro/qmvdfe).